

УДК 78.071.4:37.012

ПРОВІДНІ ІДЕЇ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Марина МИХАСЬКОВА

*Кафедра теорії та методики музичного мистецтва,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
тел.: 067-81-32-124; e-mail: chudo43@gmail.com*

Проаналізовано ключові поняття: “діяльність”, “музично-педагогічна діяльність”, “принципи музичної освіти”, “принципи музично-педагогічної діяльності” у філософській та психолого-педагогічній літературі. Визначено основні види музичної діяльності майбутнього вчителя музики – творчість, виконавство, сприймання. Обґрунтовано засадничі принципи, вихідні пункти теорії і практики, їх основу, навколо якої синтезуються головні поняття та закони музичного навчання.

Узагальнюючи розглянуті підходи, виділено принципи музично-педагогічної діяльності, зокрема: єдність свідомої та активної діяльності; цілісність й урізноманітнення усіх видів діяльності; емоційність навчання; творчу свободу у всіх видах діяльності.

Ключові слова: діяльність, музично-педагогічна діяльність, принципи музичної освіти, принципи музично-педагогічної діяльності.

На сучасному етапі розвитку освіти окремого розгляду потребує проблема висвітлення принципів навчання, оскільки вони характеризують основні ідеї та вимоги до продуктивного виконання діяльності вчителя й визначають зміст навчального процесу. У процесі розвитку педагогічної науки оцінка принципів дещо змінювалась і переосмислювалась, поглиблювалась і доповнювалась, оскільки йшлося про логічну побудову процесу підготовки вчителя до продуктивної діяльності зі школярами. Однак на сьогоднішній день єдиної класифікації педагогічних принципів не існує.

Багато науковців досліджували процес професійного становлення особистості майбутнього вчителя, його досвіду педагогічної діяльності (О. Абдулін, М. Дяченко, І. Зязюн, Н. Кузьміна, Н. Кухарєв, Т. Кліменко, С. Ніколаєнко, В. Решетько, Я. Турбовский, Р. Хрустальов). Вирішальну роль вивчення принципів навчання визнавали Ю. Бабанський, І. Бех, В. Сластьонін, А. Хуторської.

Проблеми теорії і методики музично-педагогічної освіти, виховання творчої особистості майбутнього вчителя музики вивчали Л. Арчажнікова, Г. Падалка, О. Рудницька, Д. Кабалецький. В мистецькій діяльності принципам музичного навчання приділяли увагу Е. Абдулін, А. Козир, Л. Масол, О. Михайліченко, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, В. Черкасов та інші. Але в контексті нашого дослідження, нас цікавить така їх послідовність, котра зумовлює вимоги до реалізації основних компонентів музично-педагогічної діяльності в навчальному процесі.

Метою статті є розкриття принципів музично-педагогічної діяльності майбутнього вчителя музики, які визначають сутність, зміст, провідні вимоги до взаємодії викладачів і студентів, виконання яких передбачає досягнення результативності процесу оволодіння музичним мистецтвом продовж фахової підготовки.

У сучасній педагогіці визнання отримала думка, що здатність майбутнього вчителя до виконання професійних обов'язків формується в навчально-практичній діяльності. Процес засвоєння практичних дій (зовнішня предметна діяльність) випереджує осмислення мети, завдань, майбутніх результатів передбачуваних дій, умов їх виконання, принципів вибору способів дій (внутрішня діяльність).

У якості відправної точки приймемо думку Едуарда Абдуліна – високого рівня викладання може досягнути лише той учитель, який володіє достатньо розвинутим діалектичним стилем мислення, здатним до об'єктивного та всебічного осмислення музично-педагогічної дійсності, до її самостійної, критичної оцінки й творчого перетворення в діяльності [2, с. 5].

У цій тезі закладений важливий науковий і методичний орієнтир, який спрямовує на розуміння професійної підготовки як явища, що існує тільки в дієвому стані і залежить від практичного опрацювання. На думку Олексія Леонтьєва, засновника теорії діяльності, "...реальним базисом особистості людини є сукупність її суспільних за своєю природою відносин до світу або відносин, що реалізуються ... її діяльністю, точніше сукупністю її багатоманітних діяльностей". Але не вся діяльність збагачує культуру особистості, а лише та, внаслідок якої розвивається і змінюється сама людина [10, с. 123]. Його підтримав Михайло Фіцула й зазначив, що діяльність – це спосіб буття людини у світі, її здатність вносити в дійсність зміни. Основними компонентами діяльності, на думку педагога, є такі: суб'єкт з його потребами; мета, відповідно до якої предмет перетворюється на об'єкт, на який спрямована діяльність; засіб реалізації мети; результат діяльності [19, с. 59].

Нашу увагу привертає саме педагогічна діяльність як проєктована, прогнозована дія, заснована на осмисленні її мети, засобів виконання, принципів вибору засобів [3, с. 19–20]. На думку Алли Козир, діяльність майстра–професіонала – це професійно значуща, індивідуально-творча та оптимальна діяльність [8, с. 21].

Валерій Орлов у структуру діяльності вчителів мистецьких дисциплін залучив процес опредмечення ідей, спрямованих на забезпечення професійного досвіду вчителів мистецьких дисциплін їх власним внеском; динамічну систему взаємодії суб'єкта навчально-виховного процесу, вчителя (викладача) мистецьких дисциплін з іншими суб'єктами (учнями, їхніми батьками, колегами по роботі), спрямовану на задоволення потреб учнів, гармонійний розвиток їх культури, залучення до пізнання художньо-естетичного досвіду людства, оволодіння способами спілкування з мистецтвом, накопичення індивідуального досвіду такого спілкування [12, с. 245].

Однак у системі підготовки вчителя музики найважливішою є провідна роль музичної діяльності. На це звертає увагу Едуард Абдулін, вважаючи, що на уроках музики ця діяльність особлива, оскільки зумовлена нерозривним зв'язком сприймання музики зі засвоєнням музичних знань, формуванням виконавських умінь і навичок [2, с. 30–31].

Римма Тельчарова зазначає, що музична діяльність є передумовою, умовою, формою, показником вияву музичної культури людини. До структури музичної діяльності вона відносить такі елементи: суб'єкт музичної діяльності, що

характеризується здатністю до музичної активності, потребами, художньою спрямованістю, готовністю до взаємодії з музичним мистецтвом, розвинутою мотиваційною сферою, музично-слуховими та загальноестетичними здібностями; предмет музичної діяльності (різні вияви музичної дійсності та світ музики, що звучить); засоби музичної діяльності матеріального або духовно-практичного характеру; продукт музичної діяльності [19, с. 30].

Згідно з іншою думкою, музична діяльність – це специфічний вид художньої діяльності, яка виявляється у творчості, виконавстві, сприйманні. Цим різновидам діяльності відповідають три етапи існування музичного твору: створення, відтворення, слухання. Саме через музичний твір людина пізнає дійсність а також себе у цій дійсності [15, с. 139–140].

Усі автори сходяться на тому, що серед видів музичної діяльності варто виокремити такі, як: сприймання музики, виконавство, творчість, музично-освітня діяльність або критичні судження [4; 15; 16]. Відповідно до них, основними вимогами до продуктивного виконання діяльності вчителя музики є упровадження принципів, які визначають ідею та результативність діяльності. На переконання Оксани Рудницької, принципи – це вихідні положення, провідна ідея, основне правило певної діяльності, що виконує функцію обґрунтування змісту цієї діяльності або припис щодо порядку та способу її здійснення [16].

Аналізуючи принципи музичної освіти, Олександр Ростовський характеризує їх як "...внутрішнє переконання людини, ті практичні, моральні й теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різноманітних сферах діяльності" [15, с. 619].

Едуард Абдулін сприймає принцип музичної освіти як початкове положення, яке розкриває сутність, цілі й мету музичної освіти, спрямованість та характер її змісту й процесу розвитку [1, с. 121]. Схожою є думка Галини Падалки, яка зазначає, що принципи потрактовують як засадниче першоджерело, вихідні пункти теорії і практики, їх корінна основа, навколо якої синтезуються провідні поняття і закони мистецького навчання [13, с. 148].

Отже, визначаючи творчість, виконавство та сприймання основними видами музичної діяльності, що спонукають до засвоєння музичного мистецтва, серед провідних ми виділяємо такі принципи музично-педагогічної діяльності:

- єдність свідомої та активної діяльності;
- цілісність і урізноманітнення усіх видів діяльності;
- емоційність навчання;
- творча свобода у всіх видах діяльності.

Будь-яка діяльність як процес потребує свідомого до неї ставлення, розуміння необхідності та активності цієї діяльності. Багато науковців-педагогів ХХ століття (Ю. Бабанський, В. Сластьонін, А. Хуторської, М. Фіцула) визнавали свідомість та активність необхідними характеристиками навчальної діяльності. Відзначимо, що цей принцип історично склався в роботах Я. Каменського та А. Дістервега й поєднував декілька суттєвих характеристик, зокрема, прагнення до свідомої самостійної діяльності та усвідомлення виконуваних дій [6, с. 71].

Людмила Масол, досліджуючи загальнодидактичні принципи мистецької освіти, які конкретизують та опосередковують вибір змісту, форм і методів навчання та виховання, віднесла до них принцип активності, самостійності, творчості, саморозвитку учнів у навчальній діяльності. Уточнюючи, що художньо-педагогічний процес має свої специфічні характеристики, дослідниця вказує, що засвоюючи

твори мистецтва доцільно спиратися на принцип єдності художнього і технічного, емоційного та раціонального, свідомого та інтуїтивного [11, с. 39]. Визначаючи сутність музичної освіти школярів, Е. Абдулін, Т. Рейзенкінд, О. Ростовський, О. Михайличенко, В. Черкасов вказували на необхідність урізноманітнення музичної діяльності учнів за допомогою активної і різнобічної роботи.

У процесі підготовки майбутніх учителів музики до музично-педагогічної діяльності важливим є принцип цілісності і урізноманітнення усіх видів діяльності. Зокрема, Г. Падалка відзначала, що цілісність передбачає спрямованість змісту, всіх форм і методів навчальної роботи на єдину мету – особистісно-художній розвиток учня [13, с. 149]. Він передбачає відбір найдоцільніших матеріалів у їх взаємозалежній узгодженості; структурування методичного забезпечення; взаємодію класних і позакласних, аудиторних і позааудиторних занять, відбір тих чи інших форм художньо-виховної роботи тощо [13, с. 150–151].

Дослідники мистецької педагогіки пропонували, беручи до уваги використання всіх видів музичної діяльності, дотримуватися таких вимог: співставляти частини й ціле у музичному матеріалі та в педагогічному процесі; співвідносити свідоме та підсвідоме, емоційне й раціональне; підходити цілісно до формування духовної культури особистості [5, с. 7–8]. Отже, розвиток внутрішніх якостей особистості досягається завдяки їх реалізації у різних видах діяльності, яка відповідає поставленій меті.

Принцип емоційності навчання ґрунтується на науково доведеній ролі емоцій як регулятора діяльності людини. Урок музики, як урок мистецтва, вирізняється творчою організацією процесу й спрямований на вияв особистої ініціативи та ставлення учнів до музики, а діяльність майбутнього вчителя музики поєднує музично-творчий досвід і емоційно-ціннісне ставлення до творів музичного мистецтва. Цей принцип деякі науковці розглядають, пристосовуючи до роботи вчителя, який має подавати матеріал емоційно, із захопленням. Але багато хто розуміє цей принцип як принцип навчання дітей, їх емоційно-естетичного ставлення до музики. Дослідники професійної підготовки майбутніх учителів музики Я. Кушка, Н. Миропольська, Г. Падалка, В. Черкасов, Л. Хлебнікова наголошують, що він у процесі пізнавальної діяльності забезпечує певний емоційний стан.

У сучасній науці доведено вплив емоцій на внутрішні процеси (мислення, мотиви, пам'ять, уяву тощо) та творчі види розумової і художньої діяльності. Саме емоції дають можливість контролювати та коригувати діяльність. Досліджуючи процес навчання мистецтву, Л. Масол підтверджує, що процес музичного сприймання, художньо-творча та виконавська діяльність передбачає емоційну, духовно-енергетичну насиченість [11, с. 39]. Ярослав Кушка відносить до дидактичних принципів музичної педагогіки, що базуються на взаємозв'язку мети, завдань, змісту шкільної програми “Музика”, такий принцип – “...захопленість вчителя музики своїм предметом, зацікавлення ним учнів, виховання осмисленого сприймання ними музичного мистецтва, взаємодія вчителя з учнями та розвиток у них емоційно-естетичного ставлення до музики” [9, с. 84–85].

Стосовно розвитку емоційної сфери учнів колектив авторів уточнює, що емоційне забарвлення викладання перетворює формальний процес у живе спілкування, активізує сприймання учнів, викликає у них особисту, індивідуально забарвлену, емоційно-оцінну реакцію на нову інформацію [18, с. 115]. Отже, цей

принцип передбачає педагогічний вплив учителя, його уміння зацікавити дітей музикою та обрати доцільну форму спілкування.

Важливим, на нашу думку, є твердження О. Ростовського про те, що "...емоційний відгук і тонке, диференційоване відчуття звукової тканини, взяті окремо, не мають сенсу... Цілісність сприймання знаходиться у нерозривному зв'язку з його диференціацією, розрізненням провідних музичних засобів". Тому педагог об'єднує у принципі емоційну і свідому сторони в музичному навчанні [15, с. 562–563]. Узагальнюючи, варто акцентувати, що розвиток емоційно-чуттєвої сфери є основою успішності естетичного виховання.

Потреб в творчій діяльності – необхідна умова становлення гармонійно розвинутої особистості. Саме в ній беруть участь всі механізми психіки людини: вона сприяє формуванню особистісних якостей, самостійності мислення, власних позицій, ставленню до мистецтва і до життя. Творчість науковці розглядають науковцями як необхідний компонент підготовки учнів на уроках музичного мистецтва та студентів у процесі професійної підготовки.

Тому дослідники педагогічного процесу, вивчаючи принципи виховання і навчання, відносили до них творчість. У музично-педагогічній концепції Дмитра Кабальєвського цей принцип розкривається у стимулюванні дітей до музично-творчого самовираження та розвитку творчих задатків учнів [7]. У дослідженні Тетяни Рейзенкінд реалізацію "вихідної базисної функції на основі розвитку цілісної творчої особистості, здатної до самоактуалізації, створення оригінальних неповторних продуктів творчої діяльності, розуміння ситуації, що виникають, синтезу нових знань, оволодіння засобами творчої діяльності" віднесено до принципу гуманістичної цілеспрямованості [14, с. 25–26]. Наталія Миропольська та колектив авторів вважають творчість основою принципу спонукання до творчого самовираження [18, с. 116].

Визначаючи творчість провідним загальнодидактичним принципом, Л. Масол вважає її і художньо-педагогічним принципом мистецького навчання як принципом емоційної духовно-енергетичної насиченості уроків музичного мистецтва, спрямованих на досягнення учнями катарсису в процесі сприйняття світових художніх шедеврів і власної художньо-творчої діяльності [11, с. 39].

Наголошуючи на емоційно-естетичній природі мистецтва, В. Орлов, акцентував увагу на необхідності суб'єктивного, захопленого ставлення до художньої творчості, що зумовлює духовно-рефлексивний, творчий характер спілкування викладачів і студентів, учнів та вчителів з творами мистецтва [12, с. 170]. Одним із провідних принципів музичної освіти О. Ростовський визнав "...принцип активізації музично-творчої діяльності учнів", оскільки дітей завжди приваблює самостійна творча діяльність, активне спілкування з музикою [15, с. 561]. Тому, на нашу думку, вчитель музики, розвиваючи на заняттях творчі здібності учнів, реалізуючи їх виконавські уміння та навички сприймання, дотримується принципу творчої свободи у різних видах діяльності.

Проведений аналіз не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми та засвідчує необхідність подальшого висвітлення принципів, які розкривають ідеї та основні правила певної діяльності – творчість, виконавство, слухання.

Список використаної літератури

1. *Абдуллин Э. Б.* Методологический анализ проблем музыкальной педагогики в системе высшего образования : учебное пособие для преподавателей, читающих спецкурс, аспирантов, слушателей ФПК / Э. Б. Абдуллин. – М. : “Прометей” МПГУ им. В. И. Ленина, 1990. – 188 с.
2. *Абдуллин Э. Б.* Теория и практика музыкального обучения в общеобразовательной школе / Э. Б. Абдуллин. – М. : Просвещение, 1983. – 111 с.
3. *Абдуллина О.* Структура, содержание и методика формирования системы общепедагогических умений и навыков у студентов педагогических институтов / О. Абдуллина, Н. Кузьмин // Структура и содержание общепедагогической подготовки студентов педагогических институтов : межвузовский сборник научных трудов / ред. А. И. Пискунова. – М. : МГПИ им. Ленина, 1984. – С. 18–34.
4. *Ветлугіна Н. О.* Музичний розвиток дитини / Н. О. Ветлугіна. – К. : Музична Україна, 1978. – 256 с.
5. *Горюнова Л. В.* На пути к педагогике искусства / Л. В. Горюнова // Музыка в школе. – 1988. – № 2. – С. 7–9.
6. *Дистервег А.* Избранные педагогические сочинения / Адольф Дистервег ; [сост. В. А. Ротенберг]. – М. : Учпедгиз, 1956. – 374 с.
7. *Кабалевский Д. Б.* Прекрасное пробуждает доброе / Дмитрий Борисович Кабалевский. – М. : Просвещение, 1983. – С. 55–78.
8. *Козир А. В.* Акмеспрямовані стратегії формування фахової майстерності майбутнього вчителя музики / Алла Володимирівна Козир // Теорія та методика мистецької освіти. Наукова школа Г. М. Падалки: Колективна монографія / під наук. ред. А. В. Козир. – Вид. друге, допов. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 402 с.
9. *Кушка Я. С.* Методика музичного виховання дітей: навчально-методичний посібник для студентів вищих музичних навчальних закладів 1–2 рівнів акредитації / Я. С. Кушка. – Вінниця : ТІРАС, 2003. – 224 с.
10. *Леонтьев А. Н.* Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.
11. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посібник для вчителів / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Х. : Веста; “Ранок”, 2006. – 256 с.
12. *Орлов В. Ф.* Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін : монографія / В. Ф. Орлов ; за заг. ред. І. А. Зязюна. – К. : Наукова думка, 2003. – 276 с.
13. *Падалка Г. М.* Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Галина Микитівна Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.
14. *Рейзенкінд Т.* Дидактичні основи професійної підготовки вчителя музики в педуніверситеті / Тетяна Рейзенкінд. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2006. – 640 с.
15. *Ростовський О. Я.* Теорія і методика музичної освіти : навч.-метод. посібник / Олександр Якович Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2011. – 640 с.
16. *Рудницька О.* Музыка і культура особистості (Проблеми сучасної педагогічної освіти) / Оксана Рудницька. – К. : ІЗМН, 1998. – 247 с.

17. Тельчарова Р. А. Музыка и культура (личностный подход) / Р. А. Тельчарова // Эстетика. – 1986. – № 11. – 86 с.

18. Уроки художньо-естетичного циклу в школі: навчання і виховання: Навчальний посібник / Н. Миропольська, С. Ничкало, В. Рагозіна, Л. Хлебникова, В. Шахрай. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006. – 240 с.

19. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. пос. для студ. вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – К. : Академія, 2000. – 544 с.

Стаття надійшла до редколегії 12.09.2014

Прийнята до друку 21.10.2014

LEADING IDEAS OF MUSIC-PEDAGOGICAL ACTIVITY OF THE FUTURE MUSIC TEACHER

Maryna MYKHASKOVA

*Department of theory and methods of music art,
of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy,
tel.: 067-81-32-124; e-mail: chudo43@gmail.com*

Analysis of the key notions: “activity”, “music-pedagogical activity”, “principles of music activity”, “principles of music-pedagogical activity” in philosophic and psychological-pedagogical literature has been offered in the article. The main kinds of music activity of the future music teacher (creative work, performance, perception) have been determined. The principles, as the basic primary source, the bench-marks of the theory and practice, their fundamental basis, around which leading notions and laws of music teaching are synthesized, have been grounded.

Author of the article, generalizing the studied approaches, singles out the principles of music-pedagogical activity, namely: unity of conscious and active activity; integrity and diversifying all kinds of activity; emotionality of teaching; creative freedom in all kinds of activity.

Key words: activity, music-pedagogical activity, principles of music education, principles of music-pedagogical activity.